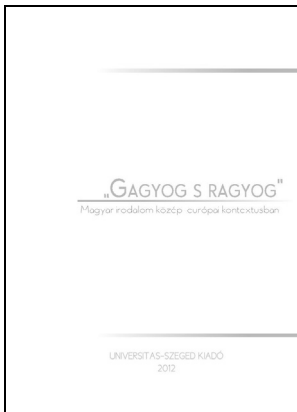

SZŐKE DÁVID SÁNDOR

„Kimondom nektek az éjszakát”

„GAGYOG S RAGYOG”

MAGYAR IRODALOM KÖZÉP-EURÓPAI KONTEXTUSBAN

Universitas Kiadó
Szeged, 2012
296 oldal, 2490 Ft

”

Az Universitas-Szeged Kiadó gondozásában megjelent *„Gagyog s ragyog”: Magyar irodalom közép-európai kontextusban* című kötet hiánypótló mű a magyar irodalomelméleti megközelítésű kisebbségkutatásban. A kötet célkitűzése a kisebbségi identitás, a kisebbségi léttapasztalat, illetve a kisebbség és többség bonyolult viszonyrendszerének több szemszögből való vizsgálata. Egyik fontos kijelentése, hogy kisebbség és többség viszonya nem csupán társadalmi, kulturális, nemi, gazdasági, civilizációs és vallási alapon fogalmazódik meg, de a nyelv és nyelvhasználat, illetve az ehhez kapcsolódó világok és világnézetek összefonódásán és elkülönülésén keresztül is. Amint arra a jelen kötet rámutat, többség és kisebbség, az én és a más viszonya sokkal összetettebb, mint az földrajzilag és néprajzilag körbeírható lenne, ezért ennek vizsgálatában újabb megközelítések és értelmezések szükségesek.

A kötet első része – *„Az Egész prioritása” (Az ideális nyelv kritikája)* – a kisebbség-többség problémáját történeti-kulturális, illetve történeti-politikai szempontok szerint taglalja. *Kétnyelvűség, többkulturáltság Kelet-Közép-Európa irodalmában* című tanulmányában Fried István a többnyelvűség és a többkulturáltság, a közös kulturális kapcsolatok és a különféle kulturális „átáramlások” történeti folyamatairól ad átfogó elemzést, problematizálva a centrum-periféria rögzítettségének kérdését és egymással való hatalmi vetélkedéseit. Munkájában Fried a különféle nemzeti irodalomtörténetek és művelődéstörténetek egyoldalú és általánosító megközelítéseivel szemben a kulturális együttélésből származó két- és többnyelvűséget olyan jelenségként határozza meg, amely nem csupán az irodalom és a művészetek által ölt formát, hanem a nyelvhasználat és a közössége(ke)t meghatározó kulturális jelenségek szerves részévé válik. Ezt az irányvona-

lat követi Kovács Flóra *Ideológia? Érték? Hely?* című tanulmánya, amely kiterjedten és a közelmúlt erdélyi politikatörténetét figyelembe véve elemzi a kisebbségi-többségi viszonyokat, e viszonyok és állapotok relativitására, az én és a közösség közötti együttműködésre és szolidaritásra helyezve a hangsúlyt, amely ellensége a többségi társadalomban megfigyelhető ki-rekesztésnek és homogenizációs folyamatnak. *Lokális irodalmi diskurzus a vajdasági magyar irodalomban* című munkájában Roginer Oszkár a lokális irodalmi diskurzus értelmezésétől halad a dombosi körök által felvállalt közösségi identitás vizsgálatáig. Roginer tanulmányában a lokális identitást egy olyan háború utáni, tudatosan felvállalt létezőként határozza meg, amely széttagoltságából eredően szakított az egységes nemzeti narratívával, tudatosan és vállaltan létrehozva azokat a lokális narratívákat, amelyek kisebbségi identitásuk megerősödéséhez vezetett. Ennek értelmében a vajdasági kisebbségi irodalom szövegei olyan zárt, csupán egy mikroközösséget érintő lokális diskurzusként értelmeződnek, amely befelé irányultságából fakadóan csupán azok számára válik a maga teljességében értelmezhetővé, „lefordíthatóvá”, akik rendelkeznek az illető lokális térrel és kultúrával összefüggő ismeretekkel. Ezt a fragmentáltságot Ladányi István a délszláv önéletrajzi regények elemzésén keresztül szemlélteti, egy olyan közösségi múltra rávilágítva, amely leképezhető a múlt század második felére jellemző kisebbségi léttapasztalattal, levonva azt a következtetést, hogy a regények felépítésében keletkező identitások és identitásváltozatok mind csupán egyenetlenek és széttagoltak, s csupán e töredezettségük, egy nagyobb nemzeti diskurzusba való beemelhetetlenségük révén definiálhatók.

A kötet egyik legizgalmasabb pontját képezi a „*Nem gondolni kollektív, nem gondolni privát*” (*A kisebbség kritikája*) címmel ellátott második rész. E részben Herta Müller munkásságának elemzésével Lőrincz Gudrun az egymás mellett élő, többé-kevésbé különálló kultúrák ellenében a transzkulturális fogalmát vezet be, amely lehetőséget biztosít destabilizálni a normatív alapon fennálló nemzeti és kulturális kategóriákat, valamint az ezek által konstruált identitást. Ebben a megközelítésben az írás egy olyan folyamattá válik, amely a múlt valóságának folytonos, más és más távlatból, más és más módokon és célzattal történő újraírása által teszi nyitottá a múlt léttapasztalatát, ezáltal téve az írást a maga fragmentált körköröségében a kulturális emlékezet fő eszközévé. Bari Károly költészetéről, illetve költészetének fordításáról szólnak Kelemen Zoltán és Endre Farkas tanulmányai. Kelemen Zoltán dolgozatának jelentőségét adja, hogy Bari költészetének fontosságát az ősi szakrális hagyományokban eredő roma kultúra átörökítésében, fenntartásában vizsgálja, amely egyúttal egy költői küldetéstudatot, a kisebbségi lét és a kisebbségi identitás megőrzésének feladatát feltételezi a költői nyelvhasználat aktusa által. Endre Farkas esszéje elsősorban személyessége, a fordítás nehézségeivel vívott harca, a költői művel való szüntelen dialógusok miatt válik e kötet egyik figyelemreméltó részévé. Farkas munkájának különlegessége, hogy felteszi a kérdést: hol válik eggyé, és hol oszlik szét a költői léttapasztalás a fordítóétól, illetve mennyiben őrizhető meg a fordítás útján az egy adott nyelvi és kulturális közegben létesülő identitás egy másik nyelvben és kultúrában. Kelemen és Farkas tanulmányai abból a szempontból is figyelemre méltók, hogy Bari költészetét a jelenkori Magyarországon élő tágabb roma közösség etnikai, nyelvi és kulturális kérdéseire vetítik ki. *Szonett-mámor – Domonkos István Srečko Kosovellal koccint* című tanulmányában Orcsik Roland Domonkos István és Lukács Zsolt Kosovellal fordítása nyomán a fordítás kihívásairól ad számot, kimerítő válaszokkal szolgálva a kérdéskörnek, hogy mennyiben gazdagodik, illetve vesz el a jelentés a fordítás folyamatában,

s hogy ez a jelentésváltozás mennyiben köthető az eredeti költői nyelv és költői identitás teljes kifejezésének képtelenségéhez. E megközelítéseket teljesíti ki Németh Zoltán Tózsér Árpád költészetéről szóló tanulmánya. E munkájában Németh azokra a módozatokra hívja fel az olvasó figyelmét, amelyekkel Tózsér a XX. századi világirodalom – többek között a „mágikus realizmus” – jellegzetes formáit, stílusait és nyelvezetét a népiessel elegyítve foglalja verseibe egyéni közép-kelet-európai léttapasztalatát. Németh elemzésének a kötet szempontjából lényeges pontja Tózsér *Csatavirág* című kötete, amely a költő halálverseinek elemzésén keresztül veti fel a költői nyelv végtelen küzdelmének problémáját, hogy a halál jelentésével szembenézve nyelvre fordítsa a nyelvilleg megfoghatatlant, a nemlétet. A kisebbségi nyelv többségi kultúrával szembeni tudatos autonómiára, egy, a többségi ideológiának szembeszegülő művészi nyelv vállalására hívja fel a figyelmet e rész utolsó tanulmányában Selyem Zsuzsa. Peer Krisztián performatív műveinek példájával Selyem egyrészt hiteles portréját adja korunk többségi, a fogyasztói társadalom által homogenizált társadalmának, amely kirekeszt és ellehetetlenít minden, a normatív rendszeren kívülről álló életformát, másrészt a perifériára szorult, kisebbségüket tudatosan vállaló kultúrák iránti szolidaritásra szólít.

A fentebb ecsetelt nézőpontokat egészíti ki a kötet harmadik, *„Csontpapír fejem bezárom” (A megszólalás tragikumának kritikája)* című része. Az irodalmi beszédmód és a traumatizált emlékezet problémakörét járja körbe Mikola Gyöngyi Fenyvesi Ottó *Halott vajdaságiakat olvasva* című verseskötetén keresztül. Mikola olvasatában Fenyvesi költeményei a kisebbségi sors és a traumatikus léttapasztalat egy sajátos öllekezésének lenyomataivá válnak, amelyek során a kisebbségi létbe kódoltan, annak örök veszélyforrásaként áll fenn a feledés általi halál lehetősége. Tolnai Ottó Wilhelm-dalainak vizsgálatával Koller Árpád egy olyan lírai szubjektum létéről számol be, amely kirekesztettségéből, az őt körülvevő többségi világgal való összeférhetlenségéből adódóan hozza létre a kisebbségi léttapasztalatot magán hordó, az értelem határán túllépő, folyamszerű nyelvezetét. Ez a fajta megközelítés egyezésben áll Németh Zoltán Tózsér-tanulmányával, hiszen a költői nyelvezet itt szintén világirodalmi és társművészeti mintára válik a kisebbségi lét hordozójává. Demény Péter Balla Zsófia művészetét vizsgálva a költői művekben feltérképezhető ironikus önreflexiót egy olyan tudatos vállalásként írja le, amely a kollektív léttapasztalattól az individuális felé mozdul, s amely bár gátat vet a múlt teljes felelevenítésére, feldolgozására elé, a lírai én létélményének szavakban történő kifejezése által a kollektívizmus utópiájával szemben a személyes szabadság utópiáját igyekszik megalkotni. A test mint a parodisztikus öneszmélet ágense jelenik meg Balázs Imre József Láng Zsolt bestiáriumairól szóló tanulmányában. E munkában Balázs a *Bestiárium*-kötetek egy olyan olvasatát kezdeményezi, amely a történelem és az emlékezet reflexióival szemben a testi érzékelés problematikájából indul ki. Ennek értelmében a *Bestiárium* olvasási folyamatában a test egy olyan fikcionalizált formában jelenik meg, amelynek misztikus jelenléte egyrészt távolodásai révén válik globális méretűvé, másrészt a testi jelentés e távolodások mentén válik a maga totalitásában meghatározhatatlanná, egyben funkcióját veszítetté. Többség és kisebbség viszonyait vizsgálva Berszán István globalizáció és ősiség, centrum és periféria egymással szembenálló kettősségét domborítja ki, ahol az egyén a centrum hatalmi követeléseivel és homogenizáló törekvéseivel szemben az egyén a nyelvi médiumoknál sokkal archaikusabb formákat választja, felfedezve és mozgósítva azokat az archaikus médiumokat, amelyekkel szemben jobban kitűnik a centrum kopársága és életellenessége. Ebben a folyamatban ugyanakkor a város által felállított szabályoknak ellenszegülő egyén maga is

olyan mértékben transzformálódik, válik a mással egyenrangúvá, hogy képes lesz szolidaritást vállalni a tőle eltérővel.

Amint az a fentiekből kitűnhet, e tanulmánykötet a kisebbségi létet, illetve kisebbség és többség viszonyát rendkívül széles skálán és sok nézőpontot figyelembe véve tárja az olvasók elé. A kötet érdeme és fontossága kettős. Egyrészt a kötetben szereplő tanulmányok felvetik a kérdést, hogy mi módon őrizhetők meg a különféle kisebbségi kultúrák és identitások a globalizáció uniformizáló törekvéseivel szemben, amely törekvések a sajátos, egyéni kultúrák pusztulásának veszélyét hordozzák magukban. Másrészt a kötet időszerűségét jelzi a jelenkori történelmi állapot, ahol a különféle kultúrákon belül létrejövő kisebbségi közösségekkel szembeni tolerancia hiánya nagymértékben érzékelhető. A kisebbségi kultúrák elmélyült kritikai értelmezései szélesíthetik a kisebbségi és többségi viszonyokról alkotott látószögünket, egyben támpontul szolgálhatnak a perifériára szoruló közösségekkel szembeni megértésben és szolidaritásban.

(Szerkesztette: Kelemen Zoltán, Kollár Árpád, Kovács Flóra)

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

